

Έκταση: 9.203 τ. χλμ. **Κάτοικοι:** 352.420 (2011: 366.650) **Πρωτεύουσα:** Ιωάννινα

Η Ήπειρος, η γη του Πύρου, είναι το πλέον ορεινό γεωγραφικό διαμέρισμα της χώρας. Βόρεια συνορεύει με την Αλβανία, νότια με τους στερεοελλαδίτικους νομούς της Ευρυτανίας και της Αιτωλοακαρνανίας, ανατολικά με τους μακεδονικούς νομούς Καστοριάς, Γρεβενών και τους θεσσαλικούς Τρικάλων και Καρδίτσας, ενώ δυτικά βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος. Στο νοτιοδυτικό άκρο της Ηπείρου απλώνεται ο Αμβρακικός Κόλπος, όπου όριο με τη Στερεά αποτελεί ο όρμος του Μενιδίου.

Οι ορεινές περιοχές της Ηπείρου αποτελούν το 77% των εδαφών της, οι ημιορεινές το 13% και μόλις το υπόλοιπο 10% είναι πεδινό. Έτσι τα εδάφη της στο μεγαλύτερό τους μέρος προσφέρονται ως βοσκότοποι και πολύ λιγότερο ως γεωργική γη.

Στα βόρεια σύνορά της, ορθώνονται τα βουνά της Σαρακίνας (1.026 μ.), της Μουργκάνας (1.806 μ.) και του Γράμμου (2520 μ.). Η οροσειρά της Πίνδου αποτελεί τη σπονδυλική στήλη του ελλαδικού χώρου. Στα σύνορα με την Αλβανία, μια από τις κορυφές της φτάνει τα 2.520 μ. Οι προεκτάσεις της προς το Νότο χωρίζουν την Ήπειρο από τη Δυτική Μακεδονία και τη Θεσσαλία και διακλαδίζονται προς τον στερεοελλαδικό χώρο.

Βορειοανατολικά η χαράδρα του Σαρανταπόταμου χωρίζει τον Γράμμο από τον Σμόλικα. Ο Σμόλικας (2.637 μ.) είναι το δεύτερο σε ύψος βουνό της Ελλάδας, μετά τον Όλυμπο. Νοτιότερα του Σμόλικα είναι η Τύμφη (2.494 μ.), το Μιτσικέλι (1.809 μ.) και το Μαυροβούνι (2.160 μ.). Εκεί βρίσκονται τα Ζαγοροχώρια.

Το όρος Περιστέρι (Λάκμος) φτάνει τα 2.295 μ. Από εκεί και πέρα, η Πίνδος διακλαδώνεται με κατευθύνσεις ανατολική και δυτική. Η ανατολική φτάνει μέχρι την Όθρη. Η δυτική αποτελείται από τα Αθαμανικά Όρη (Τζουμέρκα, 2.469 μ.), Αλίνδα (1.540 μ.), Γάβροβο (1.782 μ.), τα Άγραφα και τον Τυμφρηστό.

Προς την πλευρά του Ιονίου, ορθώνονται τα βουνά του Τόμαρου (1.974 μ.), το Ξεροβούνι (1.614 μ.), τα Θεσπρωτικά Όρη, τα βουνά του Σουλίου και της Παραμυθιάς.

Οι πεδιάδες περιορίζονται κυρίως στους νομούς Άρτας και Πρέβεζας, όπου ρέουν ο Άραχθος και ο Λούρος με τελική κατάληξη στον Αμβρακικό Κόλπο. Το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων βρίσκεται σε υψόμετρο 480 μ. και στο χαμηλότερο σημείο του είναι η Παμβώτιδα Λίμνη. Μικρότερες πεδιάδες διασχίζονται από τους ποταμούς Καλαμά και Αχέροντα.

Στα δυτικά παράλια, το κλίμα επηρεάζεται θετικά από το Ιόνιο και είναι μεσογειακό. Όμως, στο εσωτερικό γίνεται ηπειρωτικό με συχνές χιονοπτώσεις το χειμώνα και υψηλές θερμοκρασίες το καλοκαίρι.

Πέντε είναι τα μεγάλα ποτάμια της Ηπείρου: ο Άραχθος, ο Λούρος, ο Αχέροντας, ο Καλαμάς (Θύαμης) και ο Αώος.

Ο Άραχθος πηγάζει από τα όρη Περιστέρι και Μιτσικέλι. Σ' αυτόν τον άνω ρου του ονομάζεται Μετσοβίτικος. Δέχεται τα νερά του Διπόταμου και του Καλαρυτινού για να κατηφορίσει στις πλαγιές των Αθαμανικών, όπου ανταμώνει με τον Καλεντίνη. Από το ιστορικό χωριό Πέτα, ο ποταμός εισβάλλει στην πεδιάδα της Άρτας για να καταλήξει στον Αμβρακικό.

Ο Λούρος πηγάζει από τη Δωδώνη. Δέχεται τα νερά του Αγίου Γεωργίου, περνά από την κοιλάδα της Φιλιππιάδας, για να φτάσει κι αυτός στον Αμβρακικό.

Η υδροηλεκτρικός σταθμός του Λούρου έχει δώσει νέα ζωή στην Ήπειρο. Βρίσκεται κοντά στις πηγές του Αγίου Γεωργίου, περίπου 50 χιλιόμετρα μακριά από τα Γιάννενα. Έχει ύψος 22 μέτρα και μήκος 97 μέτρα.

Ο Αχέροντας έχει τις πηγές του στα βουνά της Παραμυθιάς, του Σουλίου και του Τόμαρου. Καταλήγει στο Ιόνιο πέλαγος.

Ο Καλαμάς (Θύαμης) έχει τις πηγές του στις υπώρειες της Μερόπης. Σχηματίζει καταρράκτη στο Μαζαράκι και λίγο πιο κάτω συναντά τους παραποτάμους του, Θερινό,

Ξηροπόταμο και Λαγκαδίτσα. Διανύει την πεδιάδα που βρίσκεται μεταξύ Ηγουμενίτσας και Σαγιάδας για να καταλήξει στο Ιόνιο.

Ο Αώος πηγάζει από τον Ζυγό της Πίνδου. Διασχίζει την κοιλάδα της Κόνιτσας και προχωρεί προς τη Βόρεια Ήπειρο για να φτάσει μέχρι την Αδριατική Θάλασσα.

Στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Ηπείρου παράγονται εσπεριδοειδή, καπνός, μπαμπάκι, δημητριακά και κτηνοτροφικά προϊόντα.

Η μετανάστευση, εσωτερική και εξωτερική, αποτέλεσε μέγα πρόβλημα, κυρίως κατά τις δεκαετίες του 1950 και 1960. Μόνο στο χρονικό διάστημα 1955 -1961 ο πληθυσμός της Ηπείρου είχε μειωθεί κατά 19.800 άτομα. Το 1963, εγκατέλειψαν την περιοχή 7.274 άνδρες και γυναίκες, έναντι 6.122 το 1962 και 1.875 το 1961.

Με βάση την απογραφή του 2001, ο πληθυσμός της Ηπείρου είναι σήμερα 352.420. Τη δεκαετία του 1960 υπολογιζόταν σε 352.604.

Η ιστορία της Ηπείρου

Τότε που η Ήπειρος γεννήθηκε:

Ήταν πριν από τα 140 ως τα 66 εκατομμύρια χρόνια (στη διάρκεια της Κρητιδικής περιόδου) όταν στον βυθό της μεγάλης θάλασσας, που ονομάστηκε Τηθύς (από το όνομα της μυθικής γυναίκας του Ωκεανού), συνέβησαν κοσμογονικές διεργασίες. Στη γειτονιά μας, από αιώνες

πριν, ξεκίνησαν να σχηματίζονται δυο βαθιά αυλάκια: Το ένα, εκεί που σήμερα υψώνεται η Πίνδος και το άλλο εκεί που υπάρχουν τα νησιά του Ιονίου. Αύλακες της Πίνδου και του Ιονίου βαφτίστηκαν. Ανάμεσά τους υψώθηκε μια καμπούρα σαν τεράστιο τείχος, το ύβωμα (κύρτωμα) του Γαβρόβου. Στα επόμενα πολλά εκατομμύρια χρόνια, τα δυο αυτά αυλάκια γέμιζαν κάθε είδους υλικό.

Πριν από 35 εκατομμύρια χρόνια, μέσα από τα νερά του ωκεανού, ξεπετάχτηκαν οι κορυφές των Άλπεων κι ακολούθησε ολόκληρη η ραχοκοκαλιά τους. Στη γειτονιά μας, το αυλάκι δεν υπήρχε πια. Η τάφρος της Πίνδου είχε γεμίσει με υλικό που κουβάλησαν οι αιώνας για πάνω από εκατό εκατομμύρια χρόνια. Μια μεγάλη ορογενετική κίνηση έσπρωξε την Πίνδο πάνω από τη θάλασσα, ενώ η τάφρος του Ιονίου συνέχισε να γεμίζει με υλικό από το ύβωμα του Γαβρόβου γι' ακόμα πέντε εκατομμύρια χρόνια.

Στα 30 εκατομμύρια πριν από την εποχή μας, όταν ο Καινοζωικός αιώνας έμπαινε στο Μειόκαινο, η τάφρος είχε για τα καλά γεμίσει και μια τεράστια δύναμη την ωθούσε προς τα πάνω. Ένα κομμάτι γης ξεπρόβαλε μέσα από τα νερά εκεί, όπου σήμερα υπάρχει το Ιόνιο πέλαγος. Το ύβωμα στριμώχτηκε, πιέστηκε κι ανορθώθηκε κι αυτό πάνω από τα νερά. Σχηματίστηκε το δυτικό κομμάτι της Αιγηίδας. Κατακερματίστηκε στα επόμενα εκατομμύρια χρόνια κι έμειναν οι κορυφές των βουνών να σχηματίζουν τα νησιά του Ιονίου πελάγους.

Η γη, στον Ελλαδικό χώρο, εξακολουθούσε να χορεύει στον ρυθμό των σεισμών και των εκρήξεων σε όλη τη διάρκεια της Παλαιολιθικής εποχής. Στα 80.000 χρόνια πριν από την εποχή μας, το ηφαίστειο της Σαντορίνης εξερράγη με δύναμη κι ορμή πολλαπλάσια εκείνης του 1450 π.Χ., όταν αφάνισε τον Μινωικό πολιτισμό της Κρήτης.

Καταποντισμοί και ανυψώσεις εδαφών ταρακούνησαν και σκότωσαν πολλές ζωές. Κάποια είδη αφανίστηκαν και ίσως και σχεδόν όλοι οι πρόγονοι του ανθρώπου που κυνηγούσαν στα μέρη της πρώην Αιγηίδας. Η ζωή, όμως, δε νικιόταν πια.

Οι πρώτοι Έλληνες:

Στην κοιλάδα του Λούρου, στην Ήπειρο, οι σπηλιές φωνάζουν ακόμα ότι κατοικήθηκαν πολλά ζεστά καλοκαίρια. Μόλις πενήντα χιλιόμετρα από τα σημερινά Ιωάννινα βρίσκεται η σπηλιά του Κοκκινόπηλου, όπου μετρήθηκαν 800 εργαλεία με ηλικία 50 ως 33.000 χρόνια. Στη σπηλιά του Ασπροχάλικου, 3,5 χιλιόμετρα πιο πέρα, η ραδιοχρονολόγηση έδειξε 37.900 π.Χ. για ένα εργαλείο, ενώ στη σπηλιά της Καστρίτσας, στην ίδια περιοχή, κατοικούσαν 25 άτομα, που τους χειμώνες κατέβαιναν χαμηλότερα. Μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε για τον τρόπο της ζωή τους.

Η σύγχρονη επιστημονική έρευνα όμως έχει καταλήξει στο ότι πολύ πριν από τα 2.200 π.Χ., στην Ήπειρο και πιο βόρεια όπως και στα νοτιοανατολικά της μιλιόταν η ελληνική γλώσσα, ενιαία και αδιαίρετη. Είναι η εποχή τουλάχιστον τριακόσια χρόνια πριν από τα πρώτα μινωικά ανάκτορα και πάνω από εξακόσια πριν από το ξεκίνημα της μυκηναϊκής εποχής, κοντά χίλια χρόνια πριν από την εμφάνιση των Δωριέων. Κι οπωσδήποτε, αρκετά πριν να επικρατήσουν στον Ελλαδικό χώρο τα ελληνικά φύλα, σε καιρούς που νότια πλειοψηφούσαν το «μεσογειακό υπόστρωμα», τα προελληνικά ινδοευρωπαϊκά φύλα και μόλις έσκαγαν μύτη οι Πρωτοέλληνες.

Εκεί γύρω στα 2200 π.Χ., η κοινή ελληνική γλώσσα άρχισε να απλώνεται σε νέες εκτάσεις και να διασπάται στα τρία: Στην ιωνική διάλεκτο που έμελλε πολύ αργότερα να εξελιχθεί στην κοινή και την Αττική, στην κεντρική διάλεκτο και στη δυτική διάλεκτο. Κι αυτό σημαίνει πως εκείνοι που τη μιλούσαν είχαν από καιρό αρχίσει να μεταναστεύουν, καθώς δεν τους χωρούσε ο τόπος. Στις νέες τους περιοχές, η γλώσσα πήρε τους δικούς της ξέχωρους δρόμους. Όμως, στην Ήπειρο εντοπίζονται τα πιο παλιά σημάδια της ελληνικής παρουσίας. Και εκεί τοποθετεί «την Ελλάδα την αρχαίαν» ο Αριστοτέλης (Περί Μετεώρων, Α' 14, 21-22).

Στην αρχαία Δωδώνη άλλωστε λατρεύτηκε πρώτα ο Δίας και σ' αυτόν απευθύνθηκε (Ιλιάδα, Π 233 – 235) ο Αχιλλέας, όταν προσευχήθηκε:

«Βασιλιά Δία, Δωδωναίε, Πελασγικέ, που ζεις μακριά και κυβερνάς την με κακό χειμώνα Δωδώνη° ολόγυρά της ζουν λατρεύοντάς σε οι μάντιες Σελλοί που κοιμούνται κατάχαμα και δεν πλένουν τα πόδια τους...».

Με το επίθετο «Πελασγικέ» να παραπέμπει στα ήδη τότε πολύ παλιά χρόνια. Και με το

μαντείο της Δωδώνης να θεωρείται (και να είναι) το πιο αρχαίο της Ελλάδας. Εκεί λατρεύονταν ο Δίας και η πριν από την Ήρα σύζυγός του, Διώνη, για πολλούς το θηλυκό αντίστοιχο του αρχηγού των θεών (όπως η Τηθύς ήταν η θηλυκή έκφραση του Ωκεανού).

Σύμφωνα με όσα είπαν στον Ηρόδοτο οι ιερείς του Δία, στην αιγυπτιακή Θήβα, Φοίνικες πειρατές άρπαξαν κάποια στιγμή από τον ναό τους δυο ιέρειες και τις πούλησαν σκλάβες: Τη μία στη Λιβύη, την άλλη στην Ήπειρο. Στους νέους τόπους που βρέθηκαν, οι ιέρειες έκτισαν μαντεία στον Δία.

Σύμφωνα με όσα είπαν στον ιστορικό οι ίδιες οι ιέρειες του μαντείου της Δωδώνης, δυο μαύρες περισσότερες πέταξαν κάποια στιγμή από τον ναό της Θήβας. Η πρώτη βρέθηκε στη Δωδώνη, κάθισε σε μια δρυ και με ανθρώπινη λαλιά διέταξε τους εκεί κατοίκους να κτίσουν το μαντείο του Δία. Η δεύτερη βρέθηκε στην όαση Σίβα της Λιβύης και ζήτησε να κτιστεί το εκεί περίφημο μαντείο στον Αμμωνα που, κατά τον Ηρόδοτο, ήταν ο Δίας των Αιγυπτίων.

Οι χρησμοί δίνονταν από τους ιερείς (ονομάζονταν Σελλοί ή Ελλοί) ή τις ιέρειες που άκουγαν το θρόισμα των φύλλων της ιερής βελανιδιάς και το «μετέφραζαν» ανάλογα. Για τους χρησμούς, χρησιμοποιούσαν ακόμα περιστέρια (λέγονταν πέλειαι κι από αυτά οι ιέρειες του μαντείου ονομάστηκαν Πελειάδες) ή ένα «χαλκείον», χάλκινο δοχείο το οποίο χτυπούσαν με μαστίγιο και του οποίου τους ήχους «ερμήνευαν». Κομμάτι από το ιερό δρύινο ξύλο είχε τοποθετήσει η θεά Αθηνά στην Αργώ, το πλοίο των Αργοναυτών ώστε να αποκτήσει ανθρώπινη λαλιά.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 26.3.2010)